

ตรัง

ครึ่ง

อดีต

อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์

ผศ.ประพนธ์ เรืองณรงค์

ความหมายเมืองตรัง

ตรังชื่อบ้านนามเมืองนี้ เป็นภาษาชาวอินเดียโบราณคือภาษาสันสกฤต เดิมเขียนตรังคะ อ่านว่า ตะรังคะ ต่อมาเราใช้ การันต์เป็นตรังค์ หมายถึงลูกคลื่น หรือระลอกคลื่น ดังบทกวีเรื่องกนกนกร ของ น.ม.ส.กล่าวถึงคำนี้ว่า

“เสียงตรังค์ดังเขียงเสียง
ห้อง

เพรียกพร้องพร่ำป่าวข่าวไป”

ปัจจุบันรูปคำดังกล่าวยังมีเค้าอยู่ เช่น ชื่อวัดตรังภุมิพุทธาวาสที่อำเภอกันตังหรือเมืองตรังเก่า รวมทั้งนามเจ้าเมืองตรังครั้งอดีต เช่นพระยาตรังค์ (สีโหน) และพระยาตรังค์นาแซก (สิงห์)

ตรังตามความหมายดังกล่าว ถูกต้องตามเหตุผล คือเรียกตามสภาพภูมิศาสตร์ เพราะเมืองตรัง

๗๘ รุสมิแล

ตั้งอยู่ชายทะเลด้านตะวันตก มองจากทะเลเข้ามา ย่อมเห็นทัศนียภาพที่สวยงามชวนประทับใจ

ตรังยุคก่อนประวัติศาสตร์

ตรังเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ ๕๐๐๐-๒๗๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีที่พบคือเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคนั้น เช่น ขวานหินขัด หม้อดินเผาสามขา และเศษภาชนะดินเผา ส่วนใหญ่ขุดพบตามบริเวณถ้ำและภูเขาแถบอำเภอห้วยยอด อำเภอสิเกา อำเภอปะเหลียน และอำเภอเมือง

เมืองท่าสำคัญ

เมื่อถึงยุคประวัติศาสตร์แหล่งท่าเลที่ตั้งของตรังคือแถบทะเลฝั่งตะวันตก มีความสำคัญต่อชาวอินเดีย ซึ่งเดินทางมาขึ้นฝั่ง ณ ดินแดนแห่งนี้ แล้วเดินทางต่อไปยังฝั่งตะวันออก

คือบริเวณนครศรีธรรมราช และพัทลุงปัจจุบัน จากจดหมายเหตุของปโตเลมีนักภูมิศาสตร์ชาวกรีก พ.ศ. ๖๕๒ อ้างถึงเมือง ตักโกลา ว่าเป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งทะเลตะวันตกของแหลมสุวรรณภูมิ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ยังสรุปไม่ได้ว่าตักโกลาคือตรังหรือตะกั่วป่า

ที่ตั้งชุมชนโบราณหรือเมืองเก่าของตรัง มีการเคลื่อนย้ายท่าเลที่ตั้งจากบริเวณใกล้ภูเขาออกไปสู่ที่ราบชายฝั่งทะเลตามแนวของแม่น้ำตรังตามลำดับคือช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ชุมชนตรังตั้งอยู่เหนือบริเวณเขาปิระ (เขตอำเภอห้วยยอด) และเคลื่อนย้ายมาตั้งอยู่ที่บริเวณลำภูวา (เขตอำเภอเมือง) ต่อมาราวต้นสมัยอยุธยาย้ายมาตั้งชุมชนใหม่ที่หมู่บ้านอู่ตะเภา

เรียกว่าเมืองตรง นาแขก (ตำบลหนองตุรุด อำเภอเมือง) สมัยต้นรัตนโกสินทร์ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่ควนธานี (อำเภอกันตัง) และย้ายต่อไปที่กันตังและทับเที่ยงตามลำดับ

สมัยกรุงศรีอยุธยา ตรงเป็นเมืองขึ้นกับนครศรีธรรมราช และที่เด่นเสมอคือ เมืองท่าสำคัญด้านฝั่งทะเลตะวันตก เรือสินค้าจากต่างประเทศมาแวะจอดทอดสมอเพื่อขนส่งสินค้า หรือเดินทางต่อไปยังฝั่งทะเลตะวันออก หลักฐานจากเพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือชาวใต้ฝั่งตะวันออก เช่น สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช มักกล่าวว่าเมื่อเดินทางท่องเที่ยวไปเมืองตรงแล้ว อย่าลืมซื้อข้าวของจากต่างประเทศไปฝากด้วย ดังเนื้อเพลงที่ว่า

“ไปตรงเหอ
น้องสั่งคำพ่อคือवाद
ซื้อหลุ่มซื้อถาด
ซื้อโตกกับแม่ขัน
ยังสิ่งหนึ่งเล่าพ่อใจดี
ซื้อหวีฝากน้องสักสองอัน
ซื้อร่มคันสั้น
ฝากน้องสักคันเดียว...เหอ”

หลุ่ม = ภาชนะรูปกลมทรงเตี้ย มีฝาครอบ มีหูภายในมีถาดขอบสูง รองเป็นชั้น ๆ ทางใต้ใช้ใส่ข้าวกับข้าวและของหวานไปถวายพระ ทำนองเดียวกับปั้นโต ภาคกลางเรียกตะลุ่ม

โตก = ถาดขอบแผ่เชิงสูงคล้ายพาน นิยมใช้จัดสำรับ

กับข้าวเหมือนภาคเหนือ

แม่ขัน = ขันทองแดงผสมเงิน ขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก เรียกขันลงหิน

ตรงเมืองหน้าด่าน

หลักฐานจากทำเนียบเมืองนครศรีธรรมราช กำหนดให้เมืองตรงเป็นเมืองหนึ่งในเมือง ๑๒ นักยตร์ขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราช ในฐานะเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองพระยามหานคร ทรานักยตร์ประจำเมืองตรงคือตราม้า (มะเมีย) มีผู้ให้ความเห็นว่าสาเหตุได้ตรานี้ เพราะตรงเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเมืองท่าฝั่งตะวันตก คอยฟังเหตุการณ์แล้วเป็นน้ำใช้รายงานข่าวสารไปยังพระนครหลวง

การเคลื่อนย้ายชุมชนเมืองตรงดังกล่าวข้างต้น มีข้อสังเกตว่าก่อนตั้งเมืองตรงที่ควนธานี บริเวณแห่งหนึ่งที่น่าสนใจคือบ้านโลกพลา อาจหมายถึงพลับพลาเจ้าเมือง แถมนีคลองเรียกคลองเมือง มีเต้าน้ำศึกษาว่าชุมชนคงตั้งอยู่ที่นี้มาก่อน ส่วนการตั้งเมืองที่ควนธานีก็มีศาลหลักเมืองปรากฏอยู่ทุกวันนี้

มรดกทางวัฒนธรรม
ตรงในอดีตได้รับมรดกทางวัฒนธรรมจากต่างชาติ เช่น อินเดีย ทมิฬ และจีน ในยุคแรกอินเดียมีบทบาทสำคัญมาก เพราะชาวการค้าเดินทางมาสู่เอเชียอาคเนย์ นอกจากเรื่องการค้าขายแล้ว ยังได้เผยแพร่วัฒนธรรมด้านลัทธิศาสนา คือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ตลอดจนถึงตัวอักษรและภาษาได้แก่อักษรปัลลวะ อักษรกฤต ภาษา

บาลีและสันสกฤต ตัวอย่างหลักฐานของโบราณคดี เช่นพระพิมพ์ดินดิบ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ มีเป็นจำนวนมาก มักพบตามถ้ำเขตอำเภอห้วยยอดและอำเภอเมืองเช่นถ้ำเขาสมอ เขาลำภูรา และเขาปินะ จากจดหมายเหตุระยะทางไปตรวจราชการมลายู ร.ศ. ๑๒๑ ของเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น เมื่อเสด็จถึงอำเภอเขาขาวหรืออำเภอห้วยยอดปัจจุบันว่า

“ปากถ้ำสูงกว่าพื้นดินสัก ๘ วา เป็นผาชัน เขาต้องทำบันไดให้ขึ้น ๒ ชั้น ในถ้ำพื้นลึกลงไป ลามผู้ใหญ่มั่นผู้นำทางว่าพิมพ์พระอยู่ที่ไหน เขานำไปที่ซอกหิน หอบขึ้นมาให้เป็นองค์ ๆ วางอยู่บนหินเฉย ๆ แห่งดีไม่ขึ้น หาได้ถมซบซ้อนจนต้องขุดเช่น วัดหารไม้ น่ากลัวจะเป็นของเก็บไว้เอามาวางรับเสด็จ ตามเขาว่าที่อื่นมีอีกถ้ำไม่ เขาบอกว่ามี ชี้ไปตามช่องถ้ำสูง ๆ พวกเราขึ้นเที่ยวได้มาบ้างแห่งเดกบ้าง ชันเปียกบ้าง เขาว่าจีนขุดขี้ค้างคาวได้ขึ้นมาเอาขึ้นไว้ตามซอกหิน รวมเทวรูปที่ได้ ๖ ชนิดคือ ๑. รูปพระโพธิสัตว์สี่กรนั่งขัดสมาธิ ๒. รูปอย่างเดียวกันแต่ขนาดย่อม ๓. รูปพระโพธิสัตว์สองกรนั่งห้อยพระบาท ๔. รูปพระโพธิสัตว์สองกรยืน ๕. รูปอย่างเดียวกันแต่องค์เล็ก”

เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่าเดิมดินแดนเมืองตรงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ภายหลังชนที่นับถือศาสนาอิสลามเข้ามาเป็น

ผลให้มีผู้นำพุทธรูปไปซ่อนไว้ในถ้ำต่าง ๆ

เส้นทางการติดต่อระหว่างฝั่งทะเลตะวันตกสู่ตะวันออก โดยผ่านเมืองศรีนครคีตมีความสำคัญไม่น้อย คือเริ่มต้นจากปากแม่น้ำตรงที่อำเภอกันตังปัจจุบันผ่านควนธานีท่าจีน ลำภูรา ห้วยยอด จนเข้าสู่เขตนครศรีธรรมราชตรงอำเภอทุ่งสงปัจจุบัน เส้นทางการนี้ไทยเคยใช้ขนส่งสินค้าจากศรีนครคีตและนครศรีธรรมราชไปถึงอินเดียและลังกา โดยเฉพาะการค้าช้างจากศรีนครคีตหรือนครศรีธรรมราชไปลังกาหรืออินเดียได้อาศัยเส้นทางดังกล่าว และที่เกาะลิบง เขตอำเภอกันตัง ปัจจุบันเป็นจุดสำคัญในการลำเลียงช้างลงเรือสำเภานาคใหญ่ไปสู่จุดหมายปลายทาง

จากควนธานี กันตังสู่กันตังพื้นฐานจากทำเนียบเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวไว้ว่า พ.ศ. ๒๓๕๔ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงตั้งพระอุไทยราชธานี (ม่วง) ถือศักดิ์นา ๑๖๐๐ เป็นผู้ปกครองเมืองศรีนครคีตเมืองศรีนครคีตแห่งนี้แต่มีข้อสังเกตว่า ก่อนหน้านั้นมีเจ้าเมืองศรีนครคีตอยู่แล้ว คือพระยาตรังค์ (สีโหน) ท่านอาจเป็นเจ้าเมืองศรีนครคีตเดิมหรือที่เมืองศรีนครคีต (ศรีนครคีต) ตรงบ้านลำภูราปัจจุบัน

สมัยพระยาตรังค์ศรีนครคีต (น้อย) ปกครองเมืองนครฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ระหว่างพ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๘๑ ท่านให้ความสำคัญแก่เมืองศรีนครคีตมากเพราะตั้งเป็นเมืองหน้า

ด่านและเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ตรงเคยเป็นที่ตั้งทัพรบศึกพม่าคราวสงครามเมืองกลาง และคราวตบถหมัดศัต, ตบถหมัดอาเกบ และหัวเมืองลัทธิโจรสลัดเกาะยาวถือโอกาสเข้าตีเมืองศรีนครคีต เพราะเจ้าเมืองและข้าราชการผู้ใหญ่ไปถวายพระเพลิงศพสมเด็จพระศรีสุลาไลยสมเด็จพระชนนีพันปีหลวง ภายหลังเจ้าพระยาบวรฯ และพระยาสงขลาพร้อมกันปราบกบฏหัวเมืองมลายูจนเหตุการณ์สงบลง

หลังจากพระยาบวรฯ (น้อย) ถึงแก่สวรรคตแล้ว เมืองศรีนครคีตอยู่ในสภาพทรุดโทรมชั่วระยะหนึ่งและได้รับการบูรณารังสรรค์ครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่สำคัญคือพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอจิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตและผู้ว่าราชการเมืองศรีนครคีต ท่านได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่เมืองศรีนครคีตเป็นอันมาก พระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นผู้กราบบังคมทูลให้ช่วยเมืองศรีนครคีตจากควนธานีไปตั้งใกล้ปากน้ำฝิ่งกันตังอย่างเมืองปัทมเพื่อสะดวกต่อการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินมณฑลปักษ์ใต้ ทรงเห็นว่าเมืองศรีนครคีตตั้งอยู่ที่กันตังยังไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นที่ลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง และตำแหน่งเมืองไม่เป็นศูนย์กลางของจังหวัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองศรีนครคีตไปตั้งใหม่ที่ตำบลทับเที่ยง อำเภอบางรักหรืออำเภอเมืองศรีนครคีตปัจจุบัน

สวนจันทร์เทศ พริกไทย

สวนยางพาราและศรีตรัง

ทับเที่ยงสมัยนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยนาสวน โดยเฉพาะพืชผลที่แตกต่างไปจากหัวเมืองอื่นในภาคใต้ด้วยกัน คือพริกไทย และจันทร์เทศ ดังคอนหนึ่งจากจดหมายเหตุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๘ ทรงเล่าไว้ว่า

“เวลาบ่ายไปดูสวนจันทร์เทศต้นจันทร์เทศปลูกปนกันอยู่กับต้นกล้วยแต่แรกดอกและเมล็ดจันทร์เทศเป็นสินค้ามีราคาขายได้หาบละ ๘๐ เหรียญ แต่เดี๋ยวนี้ราคาตกลงมาขายได้เพียงหาบละ ๘ เหรียญเท่านั้น ราษฎรจึงพากันตัดต้นจันทร์เทศเสียมาก ปลูกอื่น ๆ แทน นอกจากเมล็ดในที่ใช้ทำยาและรับประทานกับหมาก เปลือกนอกก็รับประทานได้ เมื่อสด ๆ มีรสเปรี้ยวฝาด แต่ด้าเป็นส้มตำรสฝาดออกจะหายคงมีแต่รสเปรี้ยวอยู่หน่อยและมีกลิ่นหอมปนอยู่ นับว่าเป็นอันสำเร็จอาหารกินได้”

“วันอังคารที่ ๑๘ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ออกจากทับเที่ยงโดยรถโมเตอร์ลงไปทางตลาดบางรัก แล้วเลี้ยวขึ้นทางขวามาตามถนน ซึ่งในตอนแรก ๆ ผ่านสวนพริกไทยแล้วจึงเข้าป่าละเมาะ”

ปัจจุบันมีต้นจันทร์เทศอยู่บ้าง แม้แต่ชื่อสวนจันทร์ก็ยังปรากฏอยู่ส่วนพริกไทยนั้นเลิกปลูกไปนานแล้ว ภายหลังมีกาแฟ โกโก้เข้ามาอีก แต่ที่สำคัญมากที่สุดคือยางพารา ผู้เริ่มต้นนำยางพาราเข้ามาสู่จังหวัดศรีนครคีตหรือเมืองไทยครั้งแรก

คือพระยารัษฎานุประดิษฐ์ โดย
ลอบนำเมล็ดขามาจากมลายู เพราะ
ขณะนั้นหัวเมืองมลายูในความ
ควบคุมของอังกฤษมีความเข้มงวด
เรื่องการนำเมล็ดขากลับออกนอก
ประเทศ คุณป้าวิลาศ รัตนดิถ
ณ ภูเกิด หลานพระยารัษฎานุ
ประดิษฐ์ เคยเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า
คุณพ่อของท่านคือพระสถลสถาน
พิทักษ์น้องพระยารัษฎานุประดิษฐ์
ก็มีส่วนนำเมล็ดขามาจากหัวเมือง
มลายู คือ ลอบบรรจุมาในกล่อง
ขนมปัง จากนั้นพระยารัษฎานุ
ประดิษฐ์ก็ส่งเสริมให้ปลูกขาก
พาราณสีเป็นที่แพร่หลาย ทำรายได้
ให้แก่จังหวัดตรัง และประเทศชาติ
อย่างมหาศาล ปัจจุบันขากพาราณสี
แรกยังอนุรักษ์อยู่ ณ อำเภอกันตัง

นอกจากขากพาราแล้ว พระ
ยารัษฎานุประดิษฐ์ยังได้ทำพันธุ์
ไม้ดอกชนิดหนึ่งตระกูล BIGO-
NONIACEAE ภาษาอังกฤษ
เรียกว่า JACARANDA พระยา
รัษฎานุประดิษฐ์ตั้งชื่อว่า “ต้นศรี
ตรัง” ไม้ดอกนี้มีกลีบสีม่วงสดสวย
มาปลูกที่เมืองตรังเป็นครั้งแรกที่
หน้าสถานีตำรวจเมืองตรัง และเป็น
ดอกไม้ประจำเมืองตรังอยู่ทุกวันนี้
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์นำไป
เป็นต้นไม้ประจำสถาบันอีกด้วย

เจ้าคุณเทศา

เจ้าคุณเทศาหรือพระยารัษฎา

นุประดิษฐ์เป็นบุคคลสำคัญที่วาง
รากฐานของเมืองตรังไว้เป็นอย่างดี
เยี่ยม ท่านยังส่งเสริมการเกษตร
อย่างได้ผล เช่น ให้ทุกครอบครัว
ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงไก่
ใครไม่ทำตามจะถูกลงโทษ การ
คมนาคมก็ริเริ่มเป็นอย่างดี เช่น
สร้างถนนบนเขาพับผ้าหรือที่อก
เขาบรรทัดเชื่อมตรังกับพัทลุง
ทั้งที่ไม่มีรถถนน แต่ท่านใช้ช้าง
ชักลากหินแทน จะตัดถนนไปทาง
ใดก็สอบถามพวกโจรขโมยวัวควาย
ว่าทางไหนเป็นทางลัดก็ตัดถนนไป
ทางนั้น ปัจจุบันเส้นทางดังกล่าว
นี้ส่วนใหญ่ปล่อยทิ้งไว้ให้รกร้าง
แล้ว เพราะตัดทางสายใหม่แทน

พระยารัษฎาไม่รู้หนังสือเลย
เพียงเขียนชื่อได้อย่างเดียว แต่
สามารถพูดภาษาจีนได้ถึง ๕ ภาษา
และสามารถบอกให้เสมียนจดคำ
บอกของท่าน แล้วพิมพ์เป็นหนังสือ
คู่มือการเกษตรออกเผยแพร่ให้
ชาวบ้านปฏิบัติตามได้ ด้วยความ
เก่งของท่าน, รัชกาลที่ ๕ ถึงกับ
ขอให้ท่านไปดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงเกษตรธิการ แต่พระยา
รัษฎานุประดิษฐ์ปฏิเสธเพราะต้อง
การอยู่บ้านนอกมากกว่าอยู่ในเมือง
หลวง

ปัจจุบันถึงแม้ท่านจะจากไป
นานแล้ว แต่อนุสรณ์แห่งความดี
และความสามารถคงอยู่คู่จังหวัด

ตรังไปนานแสนนาน

บทสรุป

จังหวัดตรังมีประวัติที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะในด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม หลักฐานทางโบราณคดีจากความเชื่อของชาวอินเดีย ที่นำเผยแพร่ก็ยังประจักษ์อยู่เช่นเดียวกับหัวเมืองอื่น ๆ นอกจากนี้ ศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ ปัจจุบันยังมีอิสลามิกชนแถบอำเภอปะเหลียนและอำเภอกันตัง จำนวนไม่น้อย เพราะครั้งอดีตตรังมีความเชื่อมโยงกับหัวเมืองมลายูแถบทะเลอันดามัน ส่วนชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำนองเดียวกับท้องถื่นชายทะเลทั่วไป และคอยครอบครองความมีอำนาจเชิงธุรกิจ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิศาสนาของชาวจีนยังเป็นที่ศรัทธาทุกปีจะมีการกินเจและทรงเจ้าจัดเป็นพิธีใหญ่โต

ชุมชนเมืองตรังค่อยขยายตัวพัฒนาก้าวหน้ามาตามลำดับ แต่ร่องรอยหลักฐานในอดีตยังทำทนายผู้สนใจให้ศึกษาค้นคว้าอยู่ทุกเมื่อ

